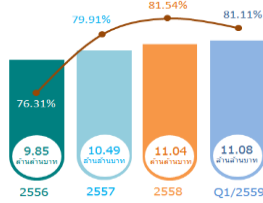

บทสรุปผู้บริหาร

รายงานผลการศึกษากภาวะหนี้สินของครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยของประเทศไทย

สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP

สินเชื่อเพื่อส่งสาริมทรัพย์ และเพื่อที่อยู่อาศัยรวมถึงสินเชื่อบัตรเครดิต

สถานการณ์หนี้สินของครัวเรือนไทยยังคงมีการขยายตัวแม้ว่าอัตราการเติบโตของหนี้ครัวเรือนจะมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจากการที่สถาบันการเงินมีความเข้มงวดในการปล่อยสินเชื่อเพิ่มขึ้นก็ตามแต่อัตราการเติบโตดังกล่าวยังคงสูงกว่าระดับการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศนอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในด้านประเภทของหนี้สินครัวเรือนที่เติบโตส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเติบโตของสินเชื่ออุปโภคบริโภคส่วนบุคคล โดยเฉพาะ

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลหนี้สินของครัวเรือนดังกล่าวเป็นหนี้สินในระบบ ที่เกิดขึ้นจากการกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ และสถาบันการเงินภายใต้การกำกับเป็นสำคัญ แต่ในความเป็นจริงหนี้สินของครัวเรือนยังมีหนี้สินที่มาจากแหล่งเงินกู้อื่นๆ เช่น สถาบันและองค์กรการเงินเฉพาะกิจ และนอกระบบ เช่น นายทุน การเล่นแชร์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น ซึ่งครัวเรือนบางส่วนที่มีหนี้สินประเภทดังกล่าวรวมอยู่ด้วยคาดว่าจะมีครัวเรือนที่มีรายได้น้อยเพราะการกู้ยืมเงินกับสถาบันการเงินในระบบ โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์ทำได้ค่อนข้างยากเนื่องจากกลุ่มรายได้น้อยส่วนใหญ่มีรายได้น้อยเพียงพอหรือไม่แน่นอน อีกทั้งยังขาดหลักประกันในการกู้เงิน

ดังนั้น ฝ่ายวิจัยเศรษฐกิจ ธุรกิจและเศรษฐกิจฐานราก จึงได้ทำการศึกษากภาวะหนี้สินของครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยกลุ่มดังกล่าว โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2554, 2556 และ 2558 เป็นหลักในการศึกษาและทำการคัดกรองข้อมูลเพื่อให้ได้ครัวเรือนที่สมาชิกในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกิน 15,000 บาท สำหรับทำการศึกษากภาวะหนี้สิน สถานะทางการเงิน ความจำเป็นในการกู้เงิน ความเพียงพอของรายได้และค่าใช้จ่าย ซึ่งรวมถึงค่าใช้จ่ายในการชำระหนี้เงินกู้ อันจะสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ และปัญหาของคนกลุ่มดังกล่าว โดยข้อมูลผลการศึกษากจะเป็นข้อมูลที่น่าสนใจมาใช้ในการประกอบการพิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหากภาวะหนี้สินและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของครัวเรือนรายได้น้อยดังกล่าวรวมถึงการเสริมสร้างวินัยทางการเงิน การออม ที่จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างยั่งยืนต่อไป

สรุปสาระสำคัญที่ได้จากการศึกษา

1) ครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยส่วนใหญ่เกินกว่าร้อยละ 50 ยังคงมีภาวะหนี้สิน โดย

- ภาวะหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2558 มีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 160,854.28 บาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 14.01 จากปี 2556
- ภาวะการชำระหนี้สินเฉลี่ยต่อเดือนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2558 มีการชำระหนี้เฉลี่ยต่อเดือน 5,080.18 บาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 17.85 จากปี 2556

- สัดส่วนค่าใช้จ่ายต่อรายได้เฉลี่ย ปี 2558 เท่ากับร้อยละ 96.63 เพิ่มขึ้นจากปี 2556 ที่อยู่ร้อยละ 94.45
- รายได้เหลือจ่ายต่อเดือนมีแนวโน้มลดลง โดยในปี 2558 กลุ่มตัวอย่างมีรายได้คงเหลือเฉลี่ยเพียง 611.20 บาทต่อเดือน ลดลงถึงร้อยละ 36.63 ต่อปี สะท้อนถึงภาวะเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่างผู้มีรายได้น้อยที่ฝืดเคืองเพิ่มขึ้น
- รายได้ยังคงไม่เพียงพอกับรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคและรายจ่ายเพื่อการชำระหนี้ โดยปี 2558 ครัวเรือนมีรายได้อverageต่อเดือน 18,124.07 บาท ในขณะที่มีรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคและเพื่อการชำระหนี้ 22,593.05 บาท สูงกว่ารายได้ 4,468.98 บาท

ภาวะหนี้สิน

สถานะทางการเงิน

การก่อการหนี้สินของครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยส่วนใหญ่ยังคงเป็นการกู้ยืมเพื่ออุปโภคบริโภคและทำการเกษตรเป็นหลัก โดยแหล่งเงินกู้ที่สำคัญของกลุ่มตัวอย่างจะมาจาก 1) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 2) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) 3) สถาบันและแหล่งเงินทุนอื่นๆ

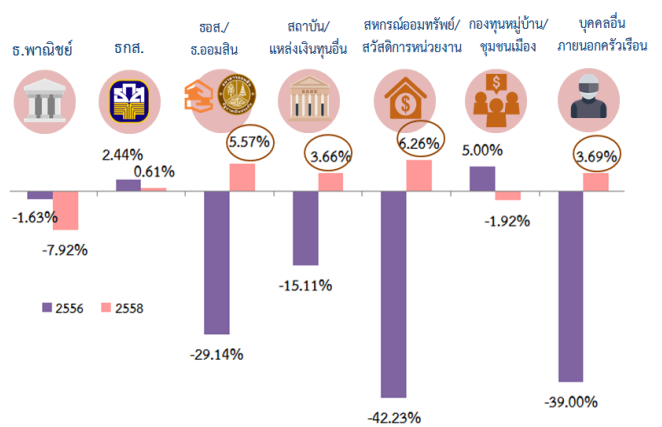
นอกจากนี้ บางส่วนยังมีการกู้เงินจากนอกระบบร้อยละ

7.12 คาดว่าเป็นผลมาจากความต้องการใช้เงินด่วน/เร็ว ซึ่งการกู้เงินนอกระบบใช้เวลาน้อยกว่า เนื่องจากใช้เอกสารน้อย ไม่ต้องตรวจสอบหลักฐานทางการเงิน รวมถึงไม่ต้องมีหลักทรัพย์หรือบุคคลค้ำประกัน สะท้อนให้เห็นถึงการขาดแหล่งเงินกู้ในภาวะฉุกเฉิน

จากผลสำรวจในปี 2558 ครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบที่เป็นสหกรณ์ออมทรัพย์หรือสวัสดิการหน่วยงาน รวมถึงสถาบันการเงินเฉพาะกิจได้เพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน การใช้บริการแหล่งเงินกู้นอกระบบมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นเช่นกัน ภายหลังจากมีการหดตัวจากนโยบายภาครัฐที่พยายามแก้ไขปัญหาหนี้นอกระบบมาอย่างต่อเนื่อง

แหล่งเงินกู้แต่ละประเภทเปรียบเทียบปี 2556 ปี 2558

ภาครัฐมีการออกมาตรการหรือนโยบายเพื่อช่วยเหลือและบรรเทาภาระหนี้สินรวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มผู้มีรายได้น้อยมาอย่างต่อเนื่อง แต่นโยบายส่วนหนึ่งของภาครัฐก็ยังคงเป็นนโยบายที่เน้นการส่งเสริมให้ประชาชนกลุ่มผู้มีรายได้น้อยได้เข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบ เช่น โครงการสินเชื่อนาโนไฟแนนซ์ สินเชื่อเพื่อประชาชนให้บริโภคฉุกเฉิน (พีโคไฟแนนซ์ : อยู่ระหว่างดำเนินการ) สินเชื่อ 1 ตำบล 1 SMEs เกษตร สินเชื่อเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง เป็นต้น

ประเด็นสำคัญที่น่าสนใจ

ประเด็นที่ 1

การที่ภาครัฐมีการออกมาตรการเพื่อช่วยส่งเสริมให้กลุ่มผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบอย่างต่อเนื่องเพื่อบรรเทาภาระดอกเบี้ยเงินกู้นอกระบบและช่วยลดปัญหาหนี้นอกระบบนั้น ที่ผ่านมามาตรการดังกล่าวถือว่าประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่งในด้านที่คนรายได้น้อยสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบได้เพิ่มขึ้น สะท้อนจากผลสำรวจปี 2558 ข้างต้นที่ครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบที่เป็นองค์กรภาครัฐได้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยจะสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบได้เพิ่มขึ้นแล้วก็ตาม แต่ภาระหนี้สินเฉลี่ยต่อเดือนกลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องแทนที่จะลดลง นอกจากนี้ ในปี 2558 จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า

กลุ่มตัวอย่างครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยมีการกู้เงินเพิ่มขึ้นทั้งจากแหล่งเงินกู้ในระบบที่สามารถเข้าถึงได้เพิ่มขึ้น และจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ

- สะท้อนถึงการก่อหนี้ที่ซับซ้อนและต่อเนื่องเพิ่มมากขึ้นจากการขาดระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพและการติดตามดูแลอย่างใกล้ชิดในด้านวัตถุประสงค์ประสงค์ และการนำเงินไปใช้จ่าย
- เงินที่กู้ยืมได้อาจไม่เพียงพอต่อความต้องการ ทำให้ต้องกู้เงินมาจากหลายๆ แหล่ง
- เป็นการกู้เงินนอกระบบเพื่อมาชำระหนี้ในระบบ

วัตถุประสงค์หลักในการกู้เงินของครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยยังคงเป็นการนำไปอุปโภคบริโภค

- การกู้เงินในวัตถุประสงค์ดังกล่าวเป็นการกู้เงินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้เพิ่ม แต่ก่อให้เกิดภาระหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ซึ่งถ้าภาครัฐสนับสนุนให้คนรายได้น้อยเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบแต่ยังเป็นการกู้เงินเพื่ออุปโภคบริโภคเป็นหลักก็จะยังไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับคนกลุ่มนี้ได้อย่างยิ่งยั้ง

ประเด็นที่ 2

กลุ่มผู้มีรายได้น้อยอาจเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงในการเป็นหนี้ค้างชำระ สะท้อนจาก

- 1) ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยยังคงมีภาระหนี้สินและค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่รายได้มีแนวโน้มเติบโตลดลง นอกจากนี้ ยังอยู่ในภาวะรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายทั้งการอุปโภคบริโภคและการชำระหนี้ ส่งผลให้ยังคงต้องมีการกู้เงินมาเพื่อใช้อุปโภคบริโภค และการชำระหนี้ ซึ่งไม่ก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของรายได้ สะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพชีวิตของคนกลุ่มนี้ที่ยังไม่ดีขึ้น
- 2) ข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทยที่ระบุว่า

ครัวเรือนรายได้น้อย (รายได้ครัวเรือนต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน) เป็นกลุ่มเสี่ยงที่ต้องติดตามอย่างใกล้ชิด

สัดส่วนภาระในการชำระหนี้ต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือน (DSR) ของกลุ่มนี้อยู่ที่ระดับร้อยละ 36.7 ซึ่งสูงกว่าภาพรวมที่อยู่ระดับร้อยละ 28.4

ครัวเรือนในกลุ่มภาคเกษตรมีความเสี่ยงในการผิดนัดชำระหนี้มากกว่าครัวเรือนกลุ่มอาชีพอื่นๆ

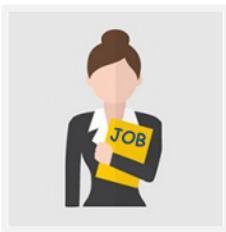
ภาระหนี้อยู่ในระดับสูงในขณะที่สภาพคล่องต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนกลุ่มอื่นๆ

ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินของครัวเรือนผู้มีรายได้น้อย

จากการศึกษาพบว่าปัญหาหลักที่ส่งผลกระทบต่อภาระหนี้สินน่าจะมาจากปัญหาที่สำคัญ อาทิ 1) รายได้ที่ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายและการชำระหนี้ ซึ่งมาจากหลายสาเหตุไม่ว่าจะเป็นภาวะเศรษฐกิจที่ชะลอตัวหรือสภาวะภัยแล้งที่เกิดขึ้นในวงกว้าง 2) พฤติกรรมการใช้จ่ายที่เกินตัวจากกระแสบริโภคนิยม ซึ่งที่ผ่านมาจากนโยบายภาครัฐที่เข้ามาช่วยเหลือให้กลุ่มผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ นอกเหนือจากกองทุนหมู่บ้านและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้ง่ายขึ้นแล้วนั้น แต่เพื่อให้การเข้าถึงแหล่งเงินกู้นี้กลายเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ก่อให้เกิดการลงทุนและการสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นอย่างยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลให้ครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต และสามารถพึ่งพาตัวเองได้ รวมไปถึงมีวินัยในการใช้จ่ายและการออม จึงขอเสนอแนวทางเพิ่มเติม ดังนี้

1) การสนับสนุนสินเชื่อพร้อมเป็นที่ปรึกษาในการวางแผนทางธุรกิจแบบครบวงจร

1.1 การให้สินเชื่อพร้อมการเป็นที่ปรึกษาด้านการประกอบธุรกิจ เช่น

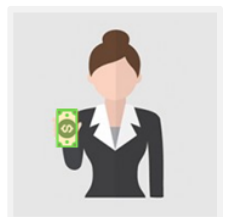

- การให้ข้อมูลด้านการตลาดการผลิตการเงิน และกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่เหมาะสมเพื่อร่วมวางแผนธุรกิจให้มีการเชื่อมโยงอย่างครบวงจรทั้งกระบวนการผลิต คือ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ
- การเป็นที่ปรึกษาเมื่อประสบกับปัญหาที่ไม่คาดคิด เช่น สภาวะภัยแล้ง เป็นต้น
- การเป็นสื่อกลางในการจับคู่ความต้องการของกลุ่มลูกหนี้ที่ได้รับการสนับสนุนเงินทุน (Business Matching)

การสนับสนุนสินเชื่อและเป็นที่ปรึกษาทางธุรกิจ

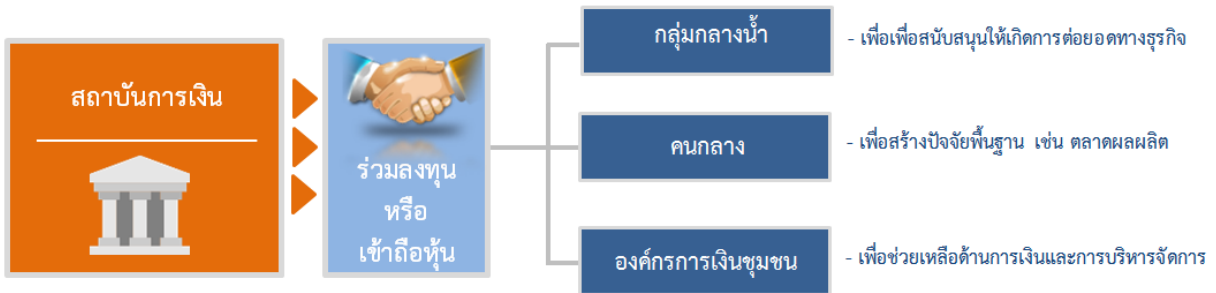

1.2 การให้ความสนับสนุนด้านแหล่งเงินทุนในฐานะผู้ร่วมทุน (Venture Capital) จะทำให้เกิดการช่วยเหลืออย่างยั่งยืน ทั้งนี้ อาจมีการกำหนดเวลาและเงื่อนไขในการเป็นผู้ร่วมทุนในระยะเวลาหนึ่ง และเมื่อกิจการสามารถดำเนินได้ด้วยตัวเองหรือพึ่งพาตัวเองได้แล้ว ก็อาจมีการถอนทุนหรือขายหุ้นคืนแก่เจ้าของกิจการ โดยหากกิจการมีความต้องการเงินทุนเพิ่มเติมก็สามารถให้การสนับสนุนในรูปแบบสินเชื่อต่อไปได้ ทั้งนี้ การร่วมทุนอาจดำเนินการได้หลายแบบซึ่งอาจจะเป็นการร่วมทุนในด้านเงินทุนหรือแม้กระทั่งการร่วมทุนในด้านปัจจัยพื้นฐานหรือด้านความรู้เทคนิคในการประกอบธุรกิจเช่น

- การร่วมทุนผ่านทางคนกลางซึ่งเป็นกลุ่มกลางน้ำของธุรกิจ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการต่อยอดทางธุรกิจ
- การร่วมทุนกับคนกลางเพื่อสร้างปัจจัยพื้นฐาน เช่น การสร้างตลาดเพื่อเป็นสถานที่ในการซื้อขายสินค้า
- การถือหุ้นองค์กรการเงินชุมชนที่มีสถานะเป็นนิติบุคคล เพื่อช่วยเหลือด้านการเงินและการบริหารจัดการ

การให้ความสนับสนุนด้านแหล่งเงินทุนในฐานะผู้ร่วมทุน(Venture Capital)

2) จากที่ผ่านมาพบว่านโยบายหรือมาตรการในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจจากภาครัฐเริ่มที่จะให้ความสำคัญในการให้เศรษฐกิจรากฐานเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ซึ่งในปัจจุบันแหล่งเงินทุนฐานรากส่วนใหญ่มาจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มกองทุนต่างๆ ทั้งจากภาครัฐจัดตั้งหรือจากกลุ่มประชาชนจัดตั้ง เช่น กองทุนหมู่บ้านฯ กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ เป็นต้น ดังนั้น ภาครัฐควรมีการคุ้มครองส่งเสริมการรวมกลุ่มดังกล่าวให้มีความเข้มแข็ง ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมด้านนโยบายหรือการออกกฎหมายสนับสนุนเพื่อให้เป็นแหล่งเงินทุน เงินออมของกลุ่มประชาชนฐานราก และเพื่อให้สามารถเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

3) ทรนรงค์ สร้างวินัยทางการเงิน เพื่อแก้ไขพฤติกรรมการบริโภคที่เกินตัว ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นเพื่อให้รายได้ที่มีเพียงพอกับค่าใช้จ่าย และเพื่อทำให้เกิดการออมในอนาคต โดยการสนับสนุนหรือปลูกฝังค่านิยมให้มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายอย่างจริงจัง เพื่อให้สามารถตรวจสอบรายรับรายจ่ายในภายหลัง และสามารถวางแผนการใช้จ่ายในอนาคตต่อไปได้ รวมถึงการอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการด้านการเงิน การออม และหนี้สิน

